

УДК 330.34:65.012.8:631

Кужель В.В. к.е.н.
м. Умань

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Анотація Наукова стаття присвячена проблемам визначення місця соціальної складової економічної безпеки вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери в контексті їх сталого розвитку. Розглянуто принципи соціальної відповідальності бізнесу та доведено доцільність імплементації соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного потенціалу агропродовольчих підприємств, що позначиться на зміцненні ділової репутації, напрацюванні іміджу, створенні бренду і, як наслідок, максимізації ринкової вартості бізнесу.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальна відповідальність бізнесу, підприємство, економічний потенціал, максимізація прибутку.

Аннотация. Научная статья посвящена проблемам изучения места социальной составляющей экономической безопасности отечественных предприятий агропромышленного комплекса в контексте их стабильного развития. Рассмотрены принципы социальной ответственности бизнеса и доказано рациональность имплементации социально-ориентированного бизнеса в сферу потенциала агропродовольственных предприятий, что обозначится на усученнии деловой репутации, наработке имиджа, создании бренда и, как результат – максимализации стоимости бизнеса.

Ключевые слова: социальная ответственность, социальная ответственность бизнеса, предприятие, экономический потенциал, максимизации прибыли.

Abstract: We investigated the evolutionary concept of corporate social responsibility and the concept of corporate social responsibility. The current state proinformovanosti local food businesses about social responsibility of business. Principles of Social Responsibility and the expediency of implementing socially-oriented businesses in the plane of the

economic potential of food businesses that affect the consolidation goodwill, operating time image, creating a brand and as a result, maximizing business value.

Keywords: social responsibility, corporate social responsibility, enterprise, economic potential, maximize profits

Постановка проблеми: Трансформація суспільних уявлень про справедливість через слабкі механізми суспільного інформування та громадського визнання соціальної роботи компаній стають головною причиною виникнення найгостріших проблем подальшої ефективної інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Це зумовлює на сучасному етапі суспільного розвитку посилену увагу до спрямованого вкладання ресурсів через соціальне інвестування підприємницького сектору в розвиток соціальної сфери з ціллю отримання в перспективі корисного суспільного ефекту. В сучасних умовах, підприємства агропродовольчої сфери, які отримали самостійність, зіткнулись з необхідністю абсолютно нових підходів до забезпечення власної соціально-економічної безпеки, що вимагає корінного перетворення всієї системи захисту інтересів. Соціально-економічна безпека в умовах різних форм власності уже не може бути забезпечена тільки державними правоохоронними органами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема дослідження економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери, як одного з напрямків реалізації соціальної відповідальності бізнесу, присвячено багато наукових праць таких відомих вчених-економістів, як: І.О. Бланк, О.Г.Чирви Бондаренко, І.Ю.Гришовой, І.О.Крюковой, С.С.Стояновой-Коваль; дослідженню проблем реалізації соціальних інвестицій: Т.С.Шабатура, О.В.Митяй, В.Г. Федоренко, Н.О. Шибаєва, Анисимова Ю.А. та інші.[1-10]

Не зважаючи на вагомість результатів наукових досліджень і безумовний інтерес до них з боку наукової аудиторії, багато ключових питань, що виникають у процесі формування та реалізації соціальної складової економічної безпеки вітчизняними підприємствами, зокрема агропродовольчої сфери, залишаються невирішеними. Так наукове вирішення проблемних питань соціального інвестування та пошук шляхів ефективного управління формуванням соціальними інвестиціями підприємств в контексті економічної безпеки їх сталого розвитку в умовах панування сучасних ринкових відносин перебуває тільки у фазі становлення.

Мета: дослідити місце соціальної складової в контексті економічної захищеності фінансових інтересів та соціальних інвестицій підприємств агропродовольчої сфери.

Виклад основного матеріалу: На сучасному ринку розраховувати на ефективний захист своїх інтересів підприємство може тільки в двох випадках: якщо воно може організувати процес, який направлений

на позбавлення потенціальних противників інформації про виробничі і торгові можливості та намірах підприємства, головним чином, шляхом виявлення та ліквідації ознак, пов'язаних з плануванням і здійсненням підприємницької діяльності; якщо в цьому процесі будуть приймати участь всі працівники.

Соціально-економічна безпека кожного підприємства повинна бути комплексна (організаційно-правові, соціально-економічні, технологічні та адміністративні міри). Вона залежить від різних причин. Шкода інтересам підприємств може бути нанесена в результаті недобросовісних дій конкурентів, не виконання партнерами, замовниками, постачальниками, клієнтами, своїх зобов'язань по оплаті контрактів, постачання товарів, сировини, а також кризових явищ в економіці, непередбачуваних змін кон'юнктури ринку, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності та соціальної напруги.

Соціально-економічна безпека – це складна проблема, яка вимагає комплексного і системного підходу, пролонгованого в часі і включає в себе наступні напрями: захист від порушень закону; захист від недобросовісної конкуренції; захист від протиправних дій працівників.

Фактори, які впливають на рівень соціально-економічної безпеки узагальнено за допомогою таблиці 1.

До зовнішніх джерел загроз соціально-економічної безпеки можна віднести: несприятливу економічну політику держави, недобросовісну конкуренцію, кризові явища в економіці, негативні явища, що впливають на рівень та якість життя, а також екологічні проблеми. Внутрішніми факторами виступають: крадіжки, пограбування, хабарництво, зловживання службовим положенням, тощо.

Структура забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери може бути представлена у вигляді декількох напрямів, одночасна дія яких повинна забезпечити належну безпеку. В першу чергу, це пріоритетна взаємодія підприємств з суб'єктами зовнішнього середовища. Результатом функціонування цього механізму повинно бути надходження необхідних ресурсів та інформації у відповідності з системою пріоритетних інтересів підприємства, мінімізація затрат на придбання ресурсів в необхідній кількості та в належній якості.

Таблиця 1.

Класифікація факторів економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери

Зовнішні		Внутрішні	
Макроекономічні Стан розвитку економіки Стан господарського законодавства Рівень інфляції Паритет валют Платіжна спроможність населення Державна політика (податкова, регуляторна, інвестиційна, інноваційна, тощо)	Ринкові Виробничий та споживчий попит Рівень цін на сировину та готову продукцію Стан конкуренції в галузі Платоспроможність конкурентів Об'єм внутрішнього ринку Поведінка конкурентів	Фінансові Рівень рентабельності Прибутковість інвестицій Забезпеченість власними оборотними засобами Структура капіталу та активів Прибутковість інвестиційних проектів Інвестиційно-технологічні Наявність інвестиційних ресурсів Рівень інноваційної активності Екологічні Здійснення природоохоронних міроприємств впровадження природозахисних технологій	Виробничі Використання основних та оборотних засобів Стан та структура основних засобів Структура собівартості Система контролю якості Матеріально-технічного забезпечення Степінь диверсифікації та ритмічність поставок Якість сировини
Інші Криміногенна обстановка Демографічний стан Природно-кліматичні умови Рівень науково-технічного прогресу Функціонування галузевих об'єктів		Інтелектуально-кадрові Структура, мотивація та рівень кваліфікації персоналу Організаційна структура управління Рівень оплати праці Соціальні міроприємства Збутові Асортимент та об'єм замовлень на продукцію Цінова політика та політика розрахунків із споживачами Маркетингові дослідження	

Джерело: розробка автора

Другий напрямок – створення і реалізація умов, які забезпечують економічну безпеку підприємства. Ці умови вибрані з врахуванням мінімізації затрат підприємства, адаптації до нововведень підприємства.

Особливу роль відіграє третій напрямок – соціальна складова безпеки, тобто формування умов, при яких працівники будуть зацікавлені в нарощуванні прибутку, в яких вони працюють, нерозголошенню закритої інформації.

Соціальна складова економічної безпеки – це складна система зовнішніх та внутрішніх зв'язків особистості, суспільства та держави, стан яких визначає:

- Соціальну незалежність держави.
- Стабільність і стійкість системи соціального захисту населення.
- Здатність системи соціального захисту до системного саморегулювання, розвитку і вдосконаленню.
- Рівень і якість життя.
- Рівень безробіття.
- Стабільність мінімальної заробітної плати і її відповідність до соціального мінімуму.
- Безпека праці.
- Соціальне партнерство.
- Рівень соціального забезпечення і соціального страхування.
- Ступінь розвитку соціальної сфери.

Результат ефективного функціонування даного механізму дозволить уникнути помилок, які пов'язані з забезпеченням соціально-економічної безпеки підприємства, забезпечення інформації безпеки, захисту комерційної таємниці.

Функціональні складові соціально-економічної безпеки – це сукупність усіх напрямків його соціальної та економічної безпеки, які суттєво відрізняються одне від одного за змістом (Рис. 1).

В цілому система комплексної соціально-економічної безпеки заключається не тільки у сферах суспільної, техногенної, екологічної, економічної безпеки, а також в сферах духовного життя, культури, науки та в інформаційній сфері.

Одним із напрямків економічної безпеки підприємств агропромислової сфери являється безпека в соціальній сфері, яка включає:

- Забезпечення конституційних прав кожної людини;
- Підвищення рівня і якості життя населення, подолання кризової економічної і екологічної ситуації та забезпечення здоров'я населення;
- Розвиток інфраструктури сільських територій;
- Доступність соціального та медичного обслуговування, освіти, транспорту та зв'язку сільських територій;
- Створення умов для вільного функціонування та розвитку організованих соціальних груп та об'єднань громадян;

- Вдосконалення і розвиток системи соціального захисту населення
- Динаміку зайнятості населення,

В сучасних умовах соціальна безпека стає обов'язковою умовою та одним із критеріїв ефективної діяльності підприємств. Забезпечення такої безпеки вимагає з персоналу знань різних галузей. Розвиток вітчизняної аграрної науки на сьогодні направлений на рішення проблем підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, росту продуктивності, підвищення урожайності основних видів сільськогосподарських культур, вдосконаленню кадрового потенціалу. Всі ці напрямки пов'язані з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки і забезпечення конкурентоздатного агропромислового виробництва.

Стан підприємств агропродовольчої сфери визначає перехід проблем забезпечення соціально-економічної безпеки в практичну площину, що викликає необхідність розробки чіткої стратегії забезпечення цієї безпеки.

Слід відмітити, що головною метою соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери повинно бути забезпечення такого рівня розвитку виробничо-економічних відносин в системі «постачання – виробництво – переробка – збут продукції» при якому повинні створюватися належні умови для життя і розвитку особистості та соціально-економічної стабільності суспільства.

Як відомо, в системі виробництва та переробки сільськогосподарської продукції вирізняється три сфери:

1. Підприємства, які безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції
2. Підприємства, які забезпечують первинну обробку сільськогосподарської сировини її заготівлю і зберігання.

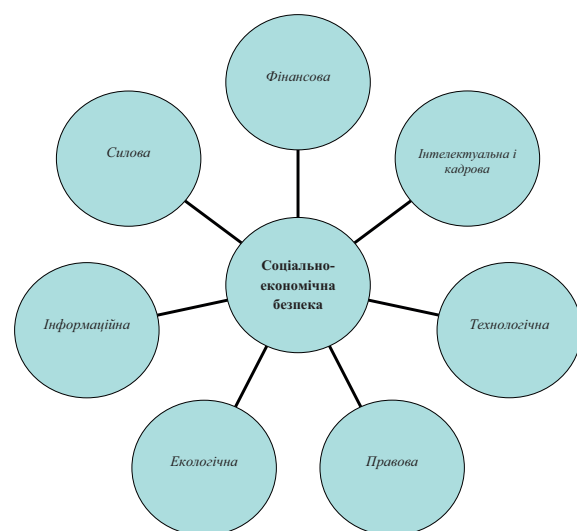

Рис.1 Напрямки соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери.

Джерело: розробка автора.

3. Харчові підприємства, які проводять вторинну переробку сировини та доводять її до готовності для реалізації населення.

На нашу думку, підвищенню соціально-економічної безпеки згаданих підприємств може сприяти рішення наступних задач:

- Розвиток виробничої кооперації вздовж технологічних ланцюгів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.
- Встановлення довгострокових партнерських відносин між сільськими товаровиробниками і підприємствами харчової промисловості, а також кредитно-фінансовими закладами.
- Покращення інвестиційної привабливості підприємств, концентрації інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках.
- Впровадження прогресивних технологій в сільськогосподарське виробництво, технологічне оновлення переробної та харчової галузі.
- Вдосконалення організації закупівель і постачання продовольства.

В результаті функціонування підприємств агропродовольчої сфери виникає цілий ряд ризиків та загроз їх соціально-економічній безпеці:

Соціально-трудова ризики – зниження ефективності виробництва в результаті відтоку кваліфікованого персоналу, а також зростання соціальної напруги в регіонах присутності підприємства в наслідок непопулярних рішень у відношенні персоналу і об’єктів соціальної інфраструктури.

Екологічні ризики – негативні наслідки для підприємств унаслідок нанесення шкоди навколишньому середовищу, створення загрози життю і здоров’ю населення.

Репутаційні ризики – зниження прибутків внаслідок негативної суспільної думки і зниження довір’я до підприємства.

Ризики корпоративного управління – загроза зниження ринкової вартості бізнесу внаслідок низької

якості роботи органів управління, відсутність прозорості в роботі підприємства.

Ризики правового регулювання – зміна вимог до ведення підприємницької діяльності за широким спектром: від ліцензування і податків до нормативів впливу на навколишнє середовище.

Політичні ризики – сукупність політичних, адміністративних, національних подій, які здатні потягти за собою фінансові та інші втрати.

Ці загрози ставлять завдання по їх управлінню і мінімізації. Велику роль в цьому відіграє взаємодія зацікавлених сторін.

Державна фінансова підтримка не в змозі забезпечити стабільні умови діяльності підприємств, про що свідчить статистика структури інвестицій в основний капітал (Табл. 2 та Рис. 2)

Слід відмітити:

1. Низький об’єм коштів іноземних інвестицій (<2%).
2. Помітне скорочення частки коштів які розподіляються через бюджети (державні та місцеві), що пов’язано з скороченням фактичної участі держави в інвестиційних проектах на користь соціальних витрат.
3. Державна політика не веде до забезпечення соціально-економічної безпеки, а, навпаки створює можливість виникнення загрозливих ситуацій.

Перед підприємствами агропродовольчої сфери виникає питання вжиття заходів захисту виробничих функцій, тобто забезпечення соціально-економічної безпеки від різних зовнішніх та внутрішніх проявів що впливає на потенціал підприємства, створення індикаторів безпеки, обґрунтування їх граничних значень, а також розробку і реалізацію заходів протидії загрозам.

Основним елементом при дослідженні соціально-економічної безпеки підприємства є вибір її критерій. Він передбачає ознаку або суму ознак, на основі яких можна зробити заключення про стан соціально-економічної безпеки підприємств. На нашу думку найкращим в оцінці соціально-економічної безпеки є індика-

Таблиця 2.

Капітальні інвестиції агропродовольчої сфери за джерелами фінансування

	2010	2011	2012	2013
млн.грн.				
Усього	189060,6	259932,3	293691,9	267728,0
у т. ч. за рахунок				
Коштів державного бюджету	10952,2	18394,6	17141,2	6497,8
Коштів місцевих бюджетів	6366,7	8801,3	9149,2	7219,2
Власних коштів підприємств	114963,6	152279,1	175423,9	170675,6
Кредити банків та інших позик	23336,2	42324,4	50104,9	40878,3
Коштів іноземних інвесторів	4067,7	7196,1	5040,6	4881,2
Коштів населення на будівництво власних квартир	4654,2	4470,0	3651,0	6374,9
Коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	16176,0	15102,9	21975,1	21770,1
Інших джерел фінансування	8543,0	11363,9	11206,0	9230,9

Джерело : Державна Служба Статистики України

Рис.2 Капітальні інвестиції за джерелами фінансування у % до загального обсягу

Джерело: Державна Служба Статистики України

торний підхід, при якому рівень безпеки визначається за допомогою індикаторів. Індикатори розглядаються, як порогові значення показників що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, які відповідають визначеному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки встановлюється за результатами порівняння (абсолютного або віднос-

ного) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами. Згідно даного способу оцінку соціально-економічної безпеки підприємства слід проводити за визначеною системою основних показників. Вони повинні відображати галузеву специфіку та умови виробництва підприємства

Соціально-економічна безпека підприємства агропродовольчої сфери складається з: ресурсної, техніко-технологічної, фінансової і соціальної безпеки.

Всі вони оцінюються на основі, як якісних, так і кількісних показників – індикаторів. Фактична оцінка рівня соціально-економічної безпеки закладає основи стратегічного планування (таблиця 3).

Слід відмітити, що порогові значення індикаторів рівня життя населення найбільш значимі в соціальному напрямі безпеки підприємств агропродовольчої сфери. Додатково використовуються наступні показники для аналізу безпеки:

- Доля в населенні громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму.
- Середня тривалість життя.
- Розрив між доходами 10% самих високо доходних і 10% самих низько доходних верств населення.
- Рівень народжуваності.
- Рівень смертності та захворюваності.
- Співставлення середньої заробітної плати і пенсії з аналогічним по галузях.
- Рівень безробіття.
- Рівень забезпечення різними товарами довготривалого вжитку.
- Рівень злочинності.

Висновки: Рівень соціально-економічної безпеки являється одним із основних показників інвестиційної привабливості і надійності підприємства. Реально

Таблиця 3.

Методичні інструменти оцінки економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери

Основні показники	Складові показники
Виробничі:	– динаміка виробництва (ріст, спад, темпи змін, стабільний стан)
	– реальний рівень завантаження виробничих потужностей
	– темп відновлення основних виробничих фондів
	– стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості на протязі визначеного часу)
	– оцінка конкурентно здатності продукту
Фінансові:	– вікова структура та технічний ресурс машин і обладнань
	– загальний об'єм передбачуваного продажу
	– фактичний і необхідний об'єм інвестицій
	– рівень рентабельності виробництва
	– капіталоемкість виробництва
Соціальні:	– кредиторська і дебіторська заборгованість
	– доля забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних засобів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва
	– рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по галузі
	– рівень заборгованості по зарплаті
	– втрати робочого часу

Джерело: розробка автора.

рівень соціально-економічної безпеки підприємства – це характеристика його життєздатності. Сьогодні успіх підприємств залежить від конкурентних переваг продуктів та послуг, а також від рівня довіри споживачів до його брендів. Проте в умовах безупинного зростання пропозиції, довіра та перевага споживача при виборі досягається не лише за умови відповідності та якості продукції, дотримання високих стандартів безпеки, а й здатності підприємства створювати довгострокові спільні цінності. [4]

Таким чином, позитивні сторони практики використання соціальних інвестицій, як одного з напрямку реалізації соціально-орієнтованого бізнесу, сьогодні усвідомлюються переважною більшістю вітчизняних підприємств продовольчої сфери, адже інвестування коштів на реалізацію соціальних бізнес-програм підпорядковується не лише досягненню конкретної «міжджевої» мети, а й виступає складовою довгострокового стратегічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр. – 2001. – 448 с.
2. Бондаренко А.В. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави / А.В. Бондаренко, Л.О. Омелянович // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2009. – № 5(79). – с.201-203.
3. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
4. Гришова І.Ю. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу / І.Ю.Гришова, Т.С.Шабатура// Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент". Випуск 4, 2014. – С.183-187.
5. Гришова И.Ю. Анализ рынка птицеводства в контексте конкурентоспособности пищевой промышленности Украины. / И.Ю. Гришова// Актуальные проблемы экономики и управления. – 2014. – Вып.3.- С.53-60
6. Гришова И.Ю. Инновационная модель развития предприятий молокоперерабатывающей отрасли / И.Ю. Гришова, И.А.Крюкова// Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. Россия. – 2014. № 1 – С.20-24.
7. Anisimova Iu. MODERN APPROACHES TO THE CONSTRUCTION OF FINANCIAL INSTRUMENTS AT MARKETS OF ELECTRIC ENERGY / Iu. Anisimova // Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics. 2014. T. 3. № 1 (2014). С. 64-73.
8. Шабатура Т.С. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105
9. Шабатура Т.С. Імплементція принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств/ І.Ю. Гришова, Т.С.Шабатура// Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3.- С. 13-22. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>